

היום נלמד בעזרת ה':

קידושין דף טז

(בעמוד הקודם)

אמר רבי חייא בר אבא א"ר יוחנן: אלו הם דברי ר"ע ורבי יוסי הגלילי הסוברים ש'באלה' ממעט שהוא משתעבד או כשפדו אותו קרובים או כשפדו אותו שאר כל אדם. אבל חכמים סוברים שגם כשפדו אותו קרובים וגם כשפדו אותו שאר כל אדם הוא יוצא לשחרור.

מאן חכמים: הגמרא מבארת ש'חכמים' זהו רבי הנ"ל החולק על ר"ע ורבי יוסי הגלילי. וסובר ש'באלה' ממעט שאינו נגאל בשש, אבל 'גאולת עצמו' נדרשת בין לפניו (לגאולת קרובים) ובין לאחריו (לגאולת שאר כל אדם).

ורבי האי ויצא וכו': רבי שחולק על ר"ע ורבי יוסי הגלילי, מה ילמד מ'ויצא בשנת היובל'? והתשובה ללמד שהוא יוצא ביובל ולא קודם לכן. וכמובא בבבלייתא שהפסוק מדבר אפילו על עובד כוכבים שנמצא תחת מרות ישראל, בכל אופן אין לנו להוציאו לשחרור קודם היובל.

או אינו אלא בעכו"ם שאינו תחת ידך: אולי הפסוק מדבר בגוי שאינו תחת ידך? והתשובה: אמרת וכי מה וכו'.

*

ובשטר: מנלן? אמר עולא וכו': נאמר באמה העבריה שהאדון ייעדה לו לאשה "אם אַחֲרֵת יִקַּח לוֹ, שְׂאֲרָהּ כְּסוּתָהּ וְעִנְתָּהּ לֹא יִגְרַע" שאם האדון יקח לעצמו אשה 'אחרת' הוא חייב לתת לאמה את המגיע לה. הפסוק מקיש את האמה לאשה האחרת - ללמד שכמו שהאחרת נקנית לקידושין בשטר (כמו שלמדנו לעיל), כך האמה נקנית לעבדות בשטר.

הניחא למאן דאמר: נחלקו הדעות כשאב מוכר את ביתו לאמה מי כותב את השטר? האם האדון כותב שטר 'בתך קנויה לי' ומוסר אותו לאב, או שהאב כותב 'ביתי מכורה לך' ומוסר אותו לאדון.

אם האדון כותב - ניתן ללמוד 'שטר אמה' מ'שטר קידושין' כי הם באותו סגנון: את שניהם כותב הקונה (הבעל כותב לאב 'בתך מקודשת לי' [באופן שהאב מקדש את ביתו], והאדון כותב לאב 'בתך קנויה לי'). אבל אם את השטר כותב האב - אי אפשר ללמוד זה מזה, כי 'שטר אמה' דומה יותר ל'שטר מכר' שאת שניהם כותב המוכר (המוכר כותב 'שדי מכרוה לך', וכן האב כותב 'ביתי מכורה לך').

אמר רב אחא בר יעקב: למ"ד שהאב כותב את השטר, לומדים קנין שטר בעבד מהפסוק "וְכִי יִמְכַר אִישׁ אֶת בְּתוּלָתוֹ לְאִמָּה לֹא תֵצֵא כְּצֵאת הָעֶבְדִּים" אמה העבריה אינה יוצאת בשן ועין כמו עבד כנעני שאם האדון הפיל לו את השן או עיור לו את העין הוא יוצא לחירות, אבל עבד עברי (או אמה העבריה) מקבל פיצויים 'דמי עינו/דמי שינו' ונשאר עד סיום שש שנות עבודתו. רב אחא מדייק מהפסוק שאמנם אמה העבריה לא יוצאת כעבד כנעני, אבל היא כן נקנית כעבד כנעני: כמו שעבד כנעני נקנה בשטר - משום שהוא הוקש לקרקע שנקנית בכסף שטר וחזקה, כך עבד עברי נקנה בשטר.

קושיא: ואימא 'אבל נקנית היא כקנין עבדים' ומאי ניהו? חזקה: מדוע אנו בוחרים ללמוד את קנין שטר מעבד כנעני ולא את קנין חזקה?

תירוץ: אמר קרא 'והתנחלתם אותם': "וְהִתְנַחַלְתֶּם אֹתָם לְכַנְיָכֶם אֲחֵרֵיכֶם לְרֵשֶׁת אֲחֻזָּה" הפסוק מלמד שעבד כנעני נקנה בחזקה כמו שדה אחוזה, ולא עבד עברי.

קושיא: ואימא אותם בשטר: אולי הפסוק 'והתנחלתם' מלמד שדוקא עבד כנעני נקנה בשטר ולא עבד עברי?

תירוץ: הכתיב 'לא תצא כצאת העבדים': ולמדנו מהפסוק הזה שהיא כן נקנית כעבדים כנענים. והיינו בשטר.

קושיא: ומה ראית: מדוע אתה מעדיף למעט מ'והתנחלתם' חזקה, ולרבות מ'לא תצא כצאת העבדים' שטר, ולא להיפך?

תירוץ: מסתברא: מסתבר לרבות את השטר לקנין, מכיון שהוא מגרש בת ישראל. **קושיא:** אזרבה וכו': נרבה את חזקה בגלל שגר שמת ואין לו יורשים נכסיו הפקר

וכל הרוצה קונה אותם בחזקה. תירוץ: באישות מיהת לא אשכחן: לא מצאנו קנין חזקה בנושא 'אישות', אבל כן מצאנו שטר והיינו בגירושין.

אי בעית אימא: העדיפות לשטר על פני חזקה היא בגלל הפסוק 'אם אחרת יקח לו' כמו שאשה מתקדשת בשטר כך אמה העבריה נקנית בשטר. ואמנם המ"ד הזה סובר שעיקר הלימוד של השטר הוא מ'לא תצא כצאת העבדים' - אבל נקנית כקנין עבדים, ועבד כנעני הוקש לקרקע שנקנית בשטר-, רק שמכיון שלא מפורש באיזה קנין היא נקנית כעבדים, על זה מלמד 'אם אחרת' שהוא שטר.

ורב הונא: הסובר שהאדון כותב שטר וממילא קנין שטר נלמד מ'אם אחרת', אם כן מה הוא ילמד מ'לא תצא כצאת העבדים'? והתשובה שאמה העבריה אינה יוצאת בראשי איברים כעבד כנעני (= אם חבל האדון באחד מ-24 ראשי איברים שלו הוא יוצא לחירות).

ורב חסדא: הסובר שהאב כותב את השטר וממילא הפסוק 'אם אחרת' נצרך ללמד על קנין שטר, מהיכן הוא ילמד שאינה יוצאת בראשי איברים? והתשובה: 'לא תצא כצאת כעבדים' מלמד אותנו שהיא לא יוצאת בראשי איברים, והיתור של 'כצאת' מלמד שהיא כן נקנית כעבדים בשטר.

*

אמר חזקיה דאמר קרא 'והפדה': נאמר באמה העבריה "אם רָעָה בְּעֵינֵי אֲדֹנָיָהּ אֲשֶׁר לֹא יַעֲדָהּ הַפְּדָה" ולומדים מכאן שהאדון מסייע לה לפדות את עצמה. דהיינו שהיא מחשבת עם האדון בכמה כסף הוא קנה אותה, וכמה שנים נשאר לה לעבוד, והיא גורעת (= מקזזת) את השנים שהיא כבר עבדה מסכום הפדיון.

תנא וקונה את עצמו: מובא בכרייתא שעבד עברי קונה את עצמו בכסף, שווה כסף, ושטר.

אלא האי שטר היכי דמי: אם מדובר שהוא כותב לו שטר חוב על הכסף של הפדיון - זהו ממש 'כסף'. ואם מדובר בשטר שחרור - מדוע בכלל הוא צריך שטר שחרור? והרי עבד עברי גופו לא קניי לאדון לכאורה, אלא יש לו רק 'חוב ממוני' לאדון על הכסף שהוא קנה אותו. ואם כן מספיק שיאמר לו האדון בפני שניים או בפני בית דין לך! אין לי עליך כלום' ובכך הוא מוחל לו על החוב.

אמא רבא: מכאן מוכח שעבד עברי גופו כן קנוי לאדון. וממילא לא יועיל לו שהאדון ימחל על גרעון הכסף (כלומר על מה שנשאר מסכום הפדיון שהוא חייב לו), כי האדון צריך לשחרר אותו על ידי שיכתוב לו שטר בלשון שחרור.

*

אמה העבריה קונה את עצמה במיתת האב מרשות אדון: אם מת אביה היא יוצאת מרשות האדון. דבר זה נלמד מקל וחומר: אם סימנין לא מוציאים אותה מרשות האב (שהרי כשהיא נערה היא עדיין ברשות אביה עד שתהא בוגרת) ובכל אופן הם מוציאים אותה מרשות האדון לשחרור. אם כן מיתת האב שמוציאה אותה מרשותו - דהיינו שמעשי ידיה לא הולכים ליורשים של האב, ודאי שתוציא אותה מרשות האדון.

מיתבי רב הושעיא: מדוע המשנה לא כתבה שאמה העבריה יוצאת גם ב'מיתת האב'.

תירוץ: תנא ושייר: התנא לא כתב את כל הפרטים שבהם יתירה האמה בשחרור על פני העבד עברי.

קושיא: מאי שייר דהאי שייר: מה עוד שייר התנא שלכן הוא שייר גם את מיתת האב? דהיינו אם התנא שייר לפחות שני דברים - מסתבר לומר שהוא לא כתב את כל הפרטים אלא רק חלק מהם. אבל אם התנא אמר את כל הפרטים מלבד פרט אחד - לא מסתבר לומר שהוא שייר דוקא אותו.

תירוץ: שייר מיתת האדון: שהאמה משתחררת ולא עובדת את בנו של האדון.

קושיא: אי משום וכו': אין זה נחשב שיור משום שמיתת האדון משחרת גם את העבד ולא רק את האמה, (ואילו קושייתנו היתה שהתנא שייר דבר שרק האמה משתחררת בו ואנו מחפשים דבר נוסף שרק היא משתחררת בו). ואם כן חוזרת הקושיא 'ואלא ניתני' - את מיתת האב?

תירוץ: תנא דבר שיש לו קצבה קתני וכו': התנא כתב רק דבר שיש לו קצבה כמו כסף, שש שנים, ויובל. אבל מיתת האב אין לה קצבה כי לא ידוע מתי הוא ימות.

קושיא: והא סימנין: והרי סימנים אין להם קצבה כי יש נערה שמביאה סימנים מוקדם ויש שמביאה מאוחר.

תירוץ: **אמר רב ספרא**: אמנם אין להם קצבה ביחס לגיל המאוחר שהם יכולים להגיע, אבל יש להם קצבה ביחס לגיל המוקדם שהם יכולים להגיע. דהיינו מתחת לגיל מסוים הסימנים אינם נחשבים כלל. וכמו שלמדנו בברייתא:

דתניא בן תשע וכו': מתחת לגיל 9 לכולי עלמא הסימנים אינם נחשבים והם כמו 'שומא' (= יבלת) שצמחה מאליה. מגיל 9 ויום אחד עד גיל 12 ויום אחד מחלוקת האם הם שומא או סימנים - ובתנאי שהם לא נשרו לאחר גיל 12. מגיל 12 ויום אחד לכו"ע הם סימנים גם אם הם נשרו לאחר מכן. (זהו בבת, ובבן מגיל 13 ויום אחד לכו"ע הוי סימנים).

מתיב רב ששת: בארבע אופנים של שחרור מעבדות ניתנת 'הענקה' לעבד, שלוש מתוכם שייכים בעבד עברי ושלוש מתוכם באמה העבריה: א. שש שנים. ב. יובל. ג. נרצע שיוצא במיתת האדון. ד. סימנים. בעבד לא שייך סימנים, ובאמה לא שייך רציעה. הקושיא: אם גם מיתת האב מוציאה את האמה אם כן יש חמשה אופנים!

וכי תימא הכי נמי כדרב ספרא: שלסימנים כן יש קצבה, משום שאמנם אין להם קצבה למעלה אבל יש להם קצבה למטה וכנ"ל.

והאיכא מיתת אדון דאין להם קצבה - וקתני: אין קצבה מתי הוא ימות, ובכל אופן היא נמנתה ברשימת הארבע אופנים.

תירוץ: **מיתת אדון נמי לא קתני**: באמת מיתת האדון אינה אחת מהארבע. ואלא אם כן מהם הארבע? התשובה: א. שש שנים. ב. יובל שהגיע בתוך שש. ג. יובל של נרצע. ד. סימנים.

הכי נמי מסתברא: שאין מיתת האדון מוציאה אותה, כי אם כן יש לאשה ארבע אופנים ולא שלוש: שש, מיתת האדון בתוך שש, יובל, סימנים.

מתיב רב עמרם וכו'.

קושיא: **והא ריש לקיש קל וחומר קאמר**: הרי ריש לקיש אמר שמיתת האב משחררת את האמה מקל וחומר, ואיך יתכן שהתנא חולק על כך?

תירוץ: **קל וחומר פריכא היא**: יש פירכא על הקל וחומר הזה: מיתת האב אינה דומה לסימנים.

הגמרא מביאה ברייתות כדעת ריש לקיש, לכאורה:

תני חזא ענק עבד עברי וכו': בכרייתא אחת נאמר שהענקה שמקבלת האמה הולכת לעצמה, ובכרייתא אחרת כתוב שאביה מקבל אותה. סתירה!

בנוסף כתוב בכרייתא השניה שמציאתה שמצאה בזמן העבדות הולכת לאביה והאדון מקבל רק את 'שכר הבטלה' שהיא התבטלה מהמלאכה בזמן שהיא הרימה את המציאה.

הגמרא מיישבת את הסתירה בין הכרייתות. הכרייתא השנייה מדברת באמה שיצאה בסימנים שאז ההענקה הולכת לאביה, ואילו הכרייתא הראשונה מדברת שהיא יוצאת במיתת האב ומכיון שאין לה אב הענקה הולכת לעצמה. מוכח כריש לקיש שאמה יוצאת במיתת האב!

דחיה: לא, אידי ואידי וכו': בשתי הכרייתות מדובר שהיא יוצאת בסימנים ולא במיתת האב, אלא שבכרייתא הראשונה מדובר שאביה כבר נפטר בזמן שיצאה בסימנים ולכן ההענקה הולכת לעצמה.

בשלמא ענק אמה העבריה לעצמה: דברי הכרייתא הראשונה שהוצרכה לומר שענק אמה העבריה לעצמה כשאביה מת - מובנים, משום שהיה מקום לחשוב שהענקה תלך לאחים שלה היורשים את האב, קמ"ל שלא. וכמובא בכרייתא.

אלא ענק עבד עברי לעצמו - קשה מדוע הוצרכה הכרייתא לומר זאת?

אמר רב יוסף יוד קרת: יש כאן "קטנה שנעשה עיר גדולה. כלומא התנא של הכרייתא יכל לכתוב רק קצת והוא האריך בחינם את דבריו.

אביי אמר: התנא הזה סובר כתוטאי, הסובר כרבי נתן (שהנושה בחבירו וחבירו בחבירו מוציאים מהאחרון ונותנים לראשון, כדלעיל) שלומד מהפסוק "הַעֲנִיק תַּעֲנִיק לו" ולא לבעל חובו. דהיינו שהענקה לא הולכת לבעל חוב.